

KONFERENSIYALAR.COM

ANJUMANLAR PLATFORMASI

O'ZBEKISTON – 2030: INNOVATSIYA, FAN VA TA'LIM ISTIQBOLLARI

**II RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYA MATERIALLARI**

OKTYABR, 2026-YIL

ISBN 978-9910-8337-7-9

O‘ZBEKISTON – 2030: INNOVATSIYA, FAN VA TA’LIM ISTIQBOLLARI. II Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. – Toshkent: Scienceproblems team, 2026. – 200 bet.

Elektron nashr: <https://konferensiyalar.com>

Konferensiya tashkilotchisi: “Scienceproblems Team” MChJ

Konferensiya o‘tkazilgan sana: 2026-yil, 2-oktyabr

Mas’ul muharrir:

Isanova Feruza Tulqinovna

Annotatsiya

Mazkur nashrda “O‘zbekiston — 2030: innovatsiya, fan va ta’lim istiqbollari” nomli II Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi doirasida taqdim etilgan ilmiy maqolalar to‘plami jamlangan. Unda O‘zbekistonning turli oliy ta’lim va ilmiy-tadqiqot muassasalari, tarmoq tashkilotlari, mustaqil tadqiqotchilar tomonidan taqdim etilgan ijtimoiy-gumanitar, iqtisodiyot, huquq, biologiya, tibbiyot va boshqa sohalarga oid maqolalar kiritilgan. Maqolalarda ilm-fanning zamonaviy yo‘nalishlari, innovatsion texnologiyalar, ta’lim islohotlari hamda barqaror taraqqiyotga oid masalalar muhokama qilingan. To‘plam akademik izlanishlar, amaliy tajribalar va ilmiy xulosalarni birlashtirgan holda, fanlararo integratsiyani chuqurlashtirish va ilmiy hamkorlikni kuchaytirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: ilmiy-amaliy konferensiya, innovatsiya, fan va ta’lim, O‘zbekiston 2030, barqaror rivojlanish, ilmiy izlanishlar, fanlararo integratsiya, ilmiy hamkorlik, texnologik taraqqiyot, zamonaviy ta’lim.

ISBN 978-9910-8337-7-9

Barcha huquqlar himoyalangan.

© Scienceproblems team, 2026-yil

© Mualliflar jamoasi, 2026-yil

GIPERBOLANING LISONIY TABIATI

Karimova Xilola Mirzamaxmudovna

Mustaqil tadqiqotchi

Andijon davlat chet tillar instituti

E-mail: karimovahilda1987@gmail.com

Annotatsiya. Tezisda giperbolaning lingvistik tabiati, uning til tizimidagi o'rni va badiiy nutqdagi funksional-semantik xususiyatlari tahlil qilinadi. Ishda giperbolaning semantik, stilistik, kontekstual, pragmatik va uslubiy xususiyatlari, shuningdek, uning kommunikativ maqsadni yuzaga chiqarishdagi imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Giperbolik birliklarning kontekstda qo'llanishi orqali ekspressivlik, emotsionallik, obrazlilik va ta'sirchanlikning kuchayishi misollar asosida yoritiladi.

Kalit so'zlar: giperbola, lingvistik tabiat, semantik-pragmatik, metafora, litota, ekspressivlik, emotsionallik, obrazlilik.

THE LINGUISTIC NATURE OF HYPERBOLE

Karimova Xilola Mirzamaxmudovna

Independent Researcher

Andijan State Institute of Foreign Languages

Annotation. This thesis analyzes the linguistic nature of hyperbole, its place in the language system, and its functional-semantic features in literary discourse. The study examines the semantic, stylistic, contextual, pragmatic, and functional features of hyperbole, as well as its potential for realizing communicative purposes. The enhancement of expressiveness, emotionality, imagery, and impact through the use of hyperbolic units in context is illustrated with examples.

Key words: hyperbole, linguistic nature, semantic-pragmatic, metaphor, litotes, expressiveness, emotionality, imagery.

Til birliklarining nutqdagi qimmatini ularning lug'aviy mazmuni bilangina belgilanmaydi. So'zlovchi voqelik mazmunini bayon etar ekan, unga o'z munosabati, bahosi va maqsadini ham singdiradi; shuning uchun ayni mazmun nutq sharoitiga qarab turlicha kuch va ta'sir kasb etadi. Ayniqsa, belgi yoki holat me'yor chegaralaridan oshirib ifodalangan o'rinlarda nutq bayoni endi xolis axborotdan ko'ra baho va ekspressiv qirralarni ham yetkazuvchi quroldir. Giperbolaning semantik-pragmatik tabiati ana shu jarayon bilan chambarchas bog'liq, ya'ni u voqelikning nutqiy aksini subyekt ongida qayta miqyoslashga daxldor semantik-pragmatik hodisa [1; 79-82-b.].

R.Karston ta'biri bilan aytganda, giperbola voqelikdagi muayyan belgining darajasini bo'rttirish orqali baholashdir. Nutq egasi belgi, miqdor, masofa, davomiylik yoki ruhiy holatga oid ko'rsatkichni intensivlashtiradi, voqelikning predmetlik asosini esa saqlab qoladiyu, uning qabul qilinish darajasini kuchaytiradi. Real qiymat bilan nutqiy ifoda o'rtasida muayyan tafovut yuzaga keladi; adresat bu farq vositasida bahoning kuchayganini, hissiy taranglikni hamda fikrning kommunikativ jihatdan alohida ta'kidlanganini anglaydi [1; 80-82-b.]. Ayni tamoyilga ko'ra talqin qilishimiz mumkinki, giperbola voqelik qiymati, me'yor va nutqiy baho o'rtasidagi nomutanosiblikni semantik mazmunga aylantiruvchi lisoniy mexanizmdir.

Giperbola haqidagi nazariy qarashlarning dastlabki manbai antik ritorikaga borib taqaladi. Yunoncha *hyperbolē* – “chegaradan oshish”, “me’yordan bo’rttirish” atamasining o’zidayoq hodisaning mohiyatini belgilovchi me’yor buzilishi ma’nosi mujassam. Arastu “Ritorika”da bo’rttirib tasvirlashni nutqqa jonlilik bag’amal qiladigan, hodisani adresat tasavvurida aniqroq gavdalandiradigan vositalar qatorida sharhlaydi [2; 145-147-b.].

Ishda tavsifiy - giperbolaning til birligi sifatidagi xususiyatlarini aniqlash uchun; komponent tahlil - giperbolik birliklarning semantik tarkibini ochish uchun; qiyosiy-tipologik - giperbolani litota va metafora kabi figuralar bilan solishtirish uchun; kontekstual-pragmatik - giperbolaning nutqiy vaziyatdagi pragmatik funksiyasini aniqlash uchun va lingvokulturologik tahlil usullaridan foydalanilgan bo’lib, ularning o’zaro uyg’unlashtirilishi olingan natijalarning tanlangan korpus doirasidagi tipologik moyillik sifatida sharhlangan.

1. Giperbolaning semantik tabiati. Tahlil shuni ko’rsatadiki, giperbolaning semantik mohiyati denotativ ma’no bilan konnotativ ma’no o’rtasidagi tafovutda namoyon bo’ladi: birlik o’zining lug’aviy ma’nosidan uzoqlashib, kuchaytirilgan baho-ifoda ma’nosini kasb etadi. Masalan, “ming marta aytdim”, “dunyoni ag’darib tashlayman”, “ko’zlarimga ishonmadim” kabi iboralarda sanoq yoki harakat haqiqiy miqdor yoki holatni emas, balki his-tuyg’uning yuqori darajasini ifodalaydi.

2. Giperbolaning struktura darajalari. Til sathlariga ko’ra giperbolani uch turga ajratish mumkin: a) leksik giperbola — alohida so’z darajasida (masalan, “o’lib qoldim”, “yer yorilib ketmadi”); b) frazeologik giperbola — barqaror birikma darajasida (masalan, “ko’z yoshini daryo qilmoq”, “tog’dag gap”); v) sintaktik giperbola — gap qurilishi darajasida (masalan, takroriy kuchaytiruvchi konstruksiyalar, ritorik so’roq gaplar orqali bo’rttirish).

3. Giperbolaning pragmatik funksiyasi. Giperbola nutqda emotsional-ekspressiv, baholash va ta’sir ko’rsatish funksiyalarini bajaradi. So’zlovchi voqelikni ataylab noreal darajada tasvirlash orqali tinglovchida kuchli emotsional reaksiya uyg’otishga intiladi. Shu bois giperbola nafaqat badiiy uslubga, balki kundalik so’zlashuv nutqiga ham xos bo’lib, unda ko’pincha avtomatlashgan, klishega aylangan shaklda uchraydi (“ming yildan beri kutypapman”, “yuz marta aytdim”).

4. Giperbolani yaqin figuralardan farqlash mezonlari. Giperbola ko’pincha litota (kamsitib ifodalash) bilan qarama-qarshi qo’yiladi [3; 34-b.]: agar giperbola miqdor yoki belgini haddan tashqari kuchaytirs, litota aksincha, uni pasaytirib ko’rsatadi. Epitet va metafora bilan chegarasi esa shundaki, epitet va metafora obrazlilikka, giperbola esa miqdoriy yoki sifat jihatdan bo’rttirishga asoslanadi; ammo amalda bu figuralar ko’pincha bir-biriga qorishib, “giperbolik metafora” kabi murakkab shakllarni hosil qiladi (masalan, “ko’zlaridan olov chaqnadi”).

Giperbolaning yana bir muhim xususiyati - kontekstga bog’liqligi. Biror birlik bir vaziyatda oddiy ma’noda, boshqa vaziyatda esa giperbolik ma’noda qo’llanishi mumkin. Masalan, “ming” soni ilmiy yoki rasmiy matnda aniq miqdorni bildirsa, badiiy yoki so’zlashuv nutqida “ming marta aytdim” shaklida haddan tashqari ko’plikni ifodalashi mumkin.

Shu jihatdan giperbolani quyidagi funksional turlarga ajratish mumkin:

Miqdoriy giperbola - miqdor yoki sonni bo’rttirib ko’rsatadi: “ming marta aytdim”.

Darajaviy giperbola - belgi yoki xususiyatning yuqori darajasini bildiradi: “nihoyatda chiroyli”, “tog’dak ulkan”.

Makonga oid giperbola - masofa yoki hajmni bo'rttiradi: "dunyoning narigi chekkasi".

Vaqtga oid giperbola - vaqt davomiyligini oshirib ko'rsatadi: "asrlar kutdim".

Hissiy giperbola - ruhiy-emotsional holatni kuchaytiradi: "yuragim yorilib ketay dedi".

Harakat-kuch giperbolasi - harakatning kuchi yoki tezligini bo'rttiradi: "yeru osmonni larzaga keltirdi".

Mazkur tasnif giperbolaning faqat bitta grammatik shakl bilan chegaralanmasligini, uning turli sathdagi til birliklari orqali yuzaga chiqishini ko'rsatadi.

Giperbolaning lingvistik tabiatini tushuntirishda eng muhim masalalardan biri uning haqiqat va bo'rttirish munosabati bilan bog'liqdir. Giperbolik gapning mazmuni ko'pincha real voqelik bilan to'liq mos kelmaydi. Biroq bu holat uni "noto'g'ri" yoki "yolg'on" fikrga aylantirmaydi. Chunki giperbolik ifodaning kommunikativ maqsadi fakti aniq miqdorda yetkazish emas, balki uning subyektiv ahamiyatini ta'kidlashdir.

Giperbola bir vaqtning o'zida uch qirrali hodisa: semantik jihatdan u shkaladagi qiymatning me'yordan chetlashtirilishi, stilistik jihatdan obrazlilik va ekspressivlikni yuzaga chiqaruvchi usul, pragmatik jihatdan esa adresatga ta'sir o'tkazishning maqsadli quroli. Har bir qirra alohida o'rganilishi mumkin, lekin birortasini inkor etib, boshqasini mutlaqlashtirish hodisaning yaxlitligini buzadi. Frazeologik birliklar tadqiqida bu yaxlitlik ayniqsa yaqqol ko'zga tashlanadi, zero turg'un birikma tarkibidagi bo'rttirish ham ma'no strukturasining qismi, ham obrazning manbayi, ham nutqiy ta'sirning omilidir.

Giperbolaning nutqiy vazifalari doirasi ham keng. K.Klarj korpus materialida ta'kidlash, baholash, yumor, hikoyani jonlantirish va suhbatdoshlar orasidagi yaqinlikni mustahkamlash vazifalarini qayd etadi [4; 216-219-b.]; M.Makkarti va R.Karter esa hazil-mutoyiba, do'stona kesatish va birgalikdagi fantaziya holatlarini alohida yoritganlar [5; 169-178-b.]. Frazeologik birliklarda bu vazifalar go'yo oldindan "qadoqlangan": so'zlovchi iborani tanlashi bilan uning pragmatik yukini ham birga oladi.

Shunday qilib, giperbola til tizimining barcha sathlarida — leksika, frazeologiya va sintaksisda namoyon bo'luvchi murakkab semantik-pragmatik hodisadir. U shunchaki bo'rttirish emas, balki so'zlovchining voqelikka nisbatan sub'ektiv-baholovchi munosabatini ifodalovchi kognitiv-kommunikativ vosita hisoblanadi. Giperbolani litota, epitet va metafora kabi figuralardan farqlash mezonlarini aniq belgilash, shuningdek uning lingvokulturologik xususiyatlarini chuqur o'rganish kelgusi tadqiqotlar uchun istiqbolli yo'nalish bo'lib qoladi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Carston R., Wearing C. Hyperbolic language and its relation to metaphor and irony // Journal of Pragmatics. – 2015. – Vol. 79. – P. 79–92.
2. Аристотель. Риторика // Античные риторики / Ред. А.А. Тахо-Годи. – М.: Изд-во МГУ, 1978. – С. 15–164.
3. Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati. — Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2002. — B. 34.
4. Claridge C. Hyperbole in English: A Corpus-based Study of Exaggeration. – Cambridge: Cambridge University Press, 2011. – 316 p.
5. McCarthy M., Carter R. "There's millions of them": Hyperbole in everyday conversation // Journal of Pragmatics. – 2004. – Vol. 36, No. 2. – P. 149–184.

O‘ZBEKISTON — 2030: INNOVATSIYA, FAN VA TA’LIM ISTIQBOLLARI

II RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI MATERIALLARI

2026-yil, 6-oktyabr

Mas’ul muharrir: *F.T.Isanova*
Texnik muharrir: *N.Bahodirova*
Diszayner: *I.Abdihakimov*

O‘ZBEKISTON — 2030: INNOVATSIYA, FAN VA TA’LIM
ISTIQBOLLARI. II Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi
materiallari. – Toshkent: Scienceproblems team, 2026. – 200 bet.

Elektron nashr: <https://konferensiyalar.com>

Konferensiya tashkilotchisi: Scienceproblems Team

Konferensiya o‘tkazilgan sana: 2026-yil, 2-oktyabr

ISBN 978-9910-8337-7-9

Barcha huquqlar himoyalangan.
© Scienceproblems team, 2026-yil.
© Mualliflar jamoasi, 2026-yil.